

ВІДГУК
офіційного опонента
професора кафедри управління підприємницькою
та туристичною діяльністю Ізмаїльського державного гуманітарного
університету, доктора економічних наук, професора
КОВАЛЯ Віктора Васильовича на дисертацію
ОСТАПЕНКА Сергія Олександровича
на тему: «Регулювання експорту-імпорту аграрної продукції
в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Детальний аналіз дисертації Остапенка Сергія Олександровича на тему: «Регулювання експорту-імпорту аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі», дозволяє зробити узагальнені висновки щодо актуальності, наукової новизни, обґрунтованості пропозицій та висновків висунутих автором у процесі дослідження обраної теми.

1. Актуальність теми дослідження. Важливою складовою національного добробуту є забезпечення продуктової безпеки та задоволення потреб суб'єктів економічної діяльності повною мірою. Міжнародна торговельна діяльність за своєю теоретичною сутністю дозволяє реалізувати переваги та збалансувати наявні недоліки виробничого потенціалу шляхом задоволення попиту та пропозиції товарів на зовнішніх та внутрішніх ринках. Питання міжнародної торгівлі, особливо товарами аграрного сектору протягом останніх років ставали все більше нагальними та важливими. Сприятлива кон'юнктура глобального ринку, висока якість за конкурентну ціну та здатність гнучко відповідати додатковою пропозицією на наявний попит на світових ринках сформували Український ринок аграрного експорту.

Питання ринку аграрної продукції викликало ажітаж за сталих умов міжнародної торгівлі, проте за формування нових чинників впливу на глобальний, передусім, Український ринок аграрної продукції. По справжньому важливість участі держави у регулювання ринкових механізмів проявилася протягом кризових явищ, таких як введення військового стану у відповідь на повномасштабні бойові дії на території України

та протягом піку захворюваності коронавірусною інфекцією, коли постало питання продовольчої безпеки сегментів світового ринку з низьким рівнем самозабезпечення харчовими продуктами. Ефективне регулювання ринку аграрної продукції, особливо у сфері її експорту-імпорту може стати запорукою стабільності економіки країни у воєнний та післявоєнний період відбудови країни, що зумовлює актуальність, своєчасність та важливість дослідження питання регулювання експорту-імпорту аграрної продукції, якому присвячене дослідження С. О. Остапенка.

2. Зв'язок роботи з державними (галузевими) науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за ініціативною темою «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643, 2022–2023 рр.). Автором розроблено базову модель сценарного прогнозування обсягів експортних операцій з вітчизняним агропродовольством за використання наявних цінових даних та функціонування нових умов міжнародної та національної торгівлі та запропоновано теоретико-методичні підходи до спрощення експорту товарів національних агровиробників.

3. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Метою дослідження були розвиток теоретичних положень, визначення та розроблення методичних та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення методів та інструментів державного регулювання експортно-імпоротної діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації торгівлі агропродовольством та сучасних викликів до вільного переміщення товарів, капіталу та трудових ресурсів. Досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження стало можливим завдяки використанню загальних та спеціальних методів наукового дослідження, а саме: числових методів наукового пізнання (синтез та аналіз), що були використані для дослідження базових теоретичних засад, на яких функціонують локальні, регіональні

та глобальні ринки аграрної продукції та визначення основних положень та думок щодо участі органів влади у регулювання ринкових процесів, що висвітлені вітчизняними та іноземними науковцями; методи статистичного аналізу та співставлення часових рядів, що використані у роботі для аналізу сегментів глобального ринку аграрної продукції та визначення трендів та взаємозв'язків між показниками торгівлі та зовнішніми чинниками впливу; метод регресійного аналізу, задля визначення основних чинників впливу на обсяги виробництва та експорту агропродовольства вітчизняними виробниками та побудови сценарного прогнозу обсягів експорту зернових та інших товарів агропродовольчого сектору економіки за умов сталості негативних чинників впливу на глобальний та вітчизняний ринки; абстрактно-логічні методи дослідження були використані для формулювання та структурування рекомендацій та висновків.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих в дисертації. Вивчення дисертації надає можливість переконатися у обґрунтованості та достовірності висновків та розроблених пропозицій здобувачем. У дисертації наведено аналіз значної кількості, наукових публікацій у фахових виданнях, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, монографічних джерел а також матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій, які стосуються предмету наукового дослідження. Основу дисертаційного дослідження складає аналіз законодавчої, нормативно-правової та статистичної бази, яку надають державні служби України та відповідні підзвітні державні органи через відкритий доступ за використання мережі «Інтернет».

Перелік використаних літературних джерел налічує 189 найменувань, аналіз яких дозволив сформулювати теоретико-методичні засади функціонування та регулювання глобального та державного ринку аграрної продукції. Дані зі статистичних джерел зібрані та опрацьовані ретельно, груповані з метою відповіді на поставлені завдання та формування глибокого розуміння трендів та сегментів світового та національного ринку.

Мета роботи була досягнута завдяки успішному виконанню визначених завдань та послідовній їх реалізації. Висновки, які висловлені у розділах та у загальних висновках роботи інформативні, розкривають досліджуване питання детально та повною мірою. Це дозволяє розглядати дисертацію як комплексне та структуроване дослідження з завершеним характером.

5. Наукова новизна досліджень і отриманих результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає у дослідженні нових умов функціонування глобального та національного ринків аграрної продукції з урахуванням екстраординарних чинників впливу на них та аналіз і прогнозування стану вітчизняного ринку агропродовольства за їх сталості.

У тексті дисертації проаналізовано та доповнено авторське бачення поняття «регулювання експортно-імпортних операцій сільськогосподарської продукції», яке є складовою пріоритетної аграрної політики України, яку впроваджує держава в умовах нового, вкрай складного стану функціонування та розвитку ринку агропродовольства, головна мета якого полягає в забезпеченні інтересів та безпеки внутрішніх учасників ринку та споживачів від непередбачуваних динамічних внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на торгівлю агропродовольством.

Заслуговує на увагу запропонована автором стадійна структура процесу визначення форми державно-приватного партнерства під час впровадження проєктів збутової інфраструктури та принципи її функціонування в умовах економічного відновлення країни після завершення повномасштабних бойових дій, з урахуванням актуальних ризиків, пов'язаних із результатами бойових дій та невідворотними природними та економічними наслідками втручання на територію України. Такий підхід дозволить спростити процес прийняття рішень у процесі перемовин з визначення найліпших умов ДПП та пришвидшити реалізацію капіталоємних проєктів.

Оригінальним з наукової точки зору є запропонований сценарний підхід до прогнозування показників експорту аграрної продукції протягом 2023–2030 років з урахуваннями різноманітних чинників зовнішнього та внутрішнього впливу. За умови невизначеності перебігу подій неможливо

з впевненістю стверджувати про будь-які прогнози стосовно обсягів та доходів від експорту сировини. Саме сценарний підхід дозволяє сформуванню комплексне бачення більшості потенційних трендів та можливостей перебігу подій, що дозволить виконувати державою регулятивні функції повною мірою та з урахуванням більшості можливих наслідків.

6. Практичне значення одержаних результатів для науки і практики полягає у поліпшенні підходів та методико-теоретичних засад регулювання експортно-імпортних операцій з метою захисту вітчизняних товаровиробників та споживачів. Результати дослідження є практично орієнтованими, оскільки науково-практичні рекомендації, що висунуті у роботі щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції, використовувалися у Комплексній програмі відновлення сільських територій у післявоєнний період відновлення Київською обласною радою. Розроблені в дисертації практичні рекомендації щодо заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників будуть використовуватися для підготовки навчальних матеріалів для дорадників членів Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб. Проведені у дисертації статистичні дослідження використовувалися Міністерством економіки для формування інформаційно-аналітичних матеріалів.

7. Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації відповідає вимогам МОН України. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 18 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 13 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у колективних монографіях, 2 тези наукових доповідей.

Основні теоретичні положення, наукові ідеї, практичні результати дисертації було обговорено й висвітлено автором на: V Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві» (м. Київ, 7–8 лютого 2020 р.); XIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного

сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (м. Дніпро, 27–28 жовтня 2022 р.).

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та наукові публікації, які висвітлюють ключові наукові результати оформлені згідно вимог щодо написання подібного роду робіт.

Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою з науково-літературним стилем подання. Текст дисертації переважно не має граматичних і орфографічних помилок.

Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації в цілому відрізняються систематичністю, обґрунтованістю, логічністю викладення та завершеним характером формулювання. Робота є самостійним науковим внеском із обґрунтованими науковими висновками та рекомендаціями. Використані ідеї, результати та тексти публікацій інших авторів у процесі дослідження мають належні посилання на відповідні джерела. В дисертації відсутнє привласнення ідей та результатів дослідження інших авторів.

9. Висновки та пропозиції, що можуть слугувати підґрунтям для дискусії. Водночас з позитивною оцінкою роботи вважаємо доцільним виділити окремі дискусійні питання, зауваження та побажання:

1. У підрозділі 1.2 на сторінці 66 автор посилається на відомі прямі та опосередковані методи регулювання та стимулювання окремих секторів економіки. Серед перелічених засобів, на нашу думку, недостатньо представлені непрямі інструменти стимулювання, націлені на створення ланцюгів доданої вартості, адже перелічені автором методи здебільшого використовуються державою у регулюванні існуючим сировинним переліком товарів, що негативно впливає на диверсифікованість структури внутрішнього виробництва та експорту.

2. На сторінці 173 автор стверджує, що важливим напрямом реалізації програмних заходів стимулювання експорту, без якого неможливо досягти цільових показників стратегії, є створення сучасних інструментів кредитної підтримки для національних експортерів. Вважаємо, що даний пункт може бути

дискусійним, адже, зважаючи на низьку популярність експортних кредитних агентств та низьку питому кількість (загальний експорт з використанням даного інструменту склав 0,25 % від загального обсягу експорту 2023 року). Такий тип інструментів ефективний у середовищі з низькими відсотковими ставками та у юрисдикціях, які гарантують захист прав власників. На нашу думку, ствердження автора є справедливим, проте на поточному етапі розвитку індустрії експортного кредитування даним методом можна знехтувати через наявність більш актуальних методів стимулювання, які наведені у наступних розділах дисертації.

3. У підрозділі 3.2 на сторінці 181 у наведеному розрахунку кореляційно-регресійної моделі залежності обсягу експорту аграрної продукції Україною у залежності від обсягів виробництва, цінових та якісних чинників впливу, за розрахунками якої визначено взаємозалежність факторів. Проте, на нашу думку, доречним чинником, який би допоміг розширити розуміння впливу складових виробництва на обсяг експорту агропродовольчої продукції став би показник валової маржі або маржі чистого прибутку. Розширення переліку чинників кореляційно-регресійної моделі, на нашу думку, могло б призвести до підвищення коефіцієнта детермінації та зменшити показники похибки.

4. Повністю погоджуємося з автором щодо важливості впливу регіоналізації спеціалізації кластерів аграрної економіки, наведеному на сторінці 200 дисертаційного дослідження. Проте, варто зауважити, що такий підхід матиме найліпший ефект за реалізації у такому середовищі проєктів з високою доданою вартістю, на відміну від простих одноланкових сировинних підприємств. Синергетичний ефект поєднання біотехнологічних підприємств поряд з підприємствами переробки аграрної сировини створили б мультиплікативний ефект розвитку економіки. Вважаємо за доцільне, розглянути автором уточнений формат твердження у подальших дослідженнях за обраною темою.

Загальний висновок

Дисертація Остапенка Сергія Олександровича на тему: «Регулювання експорту-імпорту аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної

торгівлі» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Наукові положення, висновки та рекомендації, зазначені в роботі, достатньо повно викладено в опублікованих здобувачем наукових працях. У дисертаційному дослідженні відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор – Остапенко Сергій Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

**Офіційний опонент
професор кафедри
управління підприємницькою
та туристичною діяльністю
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету,
доктор економічних наук,
професор**

Віктор КОВАЛЬ